

РОЗДІЛ 5

МЕТОДИКА ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ І ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Ватаманюк Г.П.

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ: ОРГАНІЗАЦІЙНО- МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ МУЗИЧНИХ ІГОР)

У статті висвітлюються основні форми організації роботи зі старшими дошкільниками щодо формування комунікативних умінь у процесі музично-ігрової діяльності та розкривається їх зміст.

Ключові слова: старші дошкільники, комунікативні уміння, музика, музично-ігрова діяльність, форми, зміст.

Нові освітні пріоритети сучасної дошкільної освіти, у світлі вимог Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Державної національної програми “Освіта” (Україна XXI століття), Законів України “Про освіту” та “Про дошкільну освіту”, Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, спрямованих на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технологій навчання та виховання дітей зумовлюють появу нових завдань щодо розвитку й становлення особистості дошкільника, як майбутнього школяра, серед яких важливе місце займає розвиток культури мовлення, мовленнєвого спілкування та їх складових – комунікативних умінь.

Спілкування з однолітками, – зазначає Н. Химич, – багатше та різноманітніше, ніж з дорослими, оскільки включає управління діями партнера, їх контроль, показ своїх зразків, порівняння з собою тощо. Отже, якщо під час спілкування з дорослими дитина вчиться говорити й діяти правильно, слухати, розуміти інших, то в спілкуванні з однолітками – самовиражатися, вступати в різноманітні стосунки. Тому дуже важливо, щоб на початок вступу до школи діти навчилися правильно будувати свої стосунки зі своїми ровесниками, однолітками. Звідси виникає потреба вивчення на науковій основі, формування якостей особистості дитини старшого дошкільного віку, які становлять необхідну передумову її нормального переходу до періоду шкільного дитинства. Саме рівнем сформованості цих якостей і визначається готовність до навчання у школі [8, с. 49-50].

Актуальність дослідження започаткованої проблеми зумовлена необхідністю пошуку шляхів і засобів формування комунікативних умінь. Створення нових ефективних моделей навчання дошкільників має бути спрямоване на виховання особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє швидко опрацьовувати здобуту інформацію, вільно орієнтуватися в різноманітних комунікативних ситуаціях. Усе це вимагає комплексного застосування як вербальних (словесних), так і невербальних (міміка, жести, інтонація) засобів комунікації, вміння спілкуватися в конкретних соціально-побутових ситуаціях, виявляти ініціативність під час спілкування, користуючись мовними засобами. Нові потреби спілкування зумовлюють потребу і в нових засобах, які мають допомогти реалізувати нові цілі. Так створюються передумови для збагачення лексики дитини, для більш розгорнутої і повнішої передачі нею своїх думок і переживань. Без вміння спілкуватися неможливі добрі взаємини (духовні утворення, що складаються у процесі спілкування і відображують його

позитивний або негативний характер) [2, с. 15]. Багатьма теоретиками і практиками відзначається той факт, що сучасні діти не вміють спілкуватися один з одним, у той час коли доброзичливість стосунків між ними залежить від засобів і форм розвитку інтересу до спілкування з однолітками та потреби у ньому.

Аналіз психолого-педагогічних психолінгвістичних і лінгводидактичних досліджень Б. Ананьєва, Б. Баєва, Л. Виготського, М. Житкіна, І. Зімньої, О. Кубрякової, О. Леонтьєва, О. Лурії, Л. Рубінштейна, М. Вашуленко, І. Гудзик, Т. Донченко, К. Крутій, А. Богущ, Т. Піроженко, О. Кононко, О. Запорожець, С. Курінної, В. Кузьменко, С. Кулачківської, С. Ладивір. Н. Ключєвої, Ю. Філіпової свідчать, що проблема комунікації, уміння спілкуватись у конкретних соціально-побутових ситуаціях, виявляти ініціативність під час спілкування, ефективної організації мовленнєвої діяльності перебуває сьогодні у полі зору науковців. Проте наявні напрацювання сучасних науковців з питань формування комунікативних умінь розглядаються переважно в контексті діяльностей та занять з розвитку мови й мовленнєвого спілкування, де до уваги беруться лексична, граматична, фонетична, орфоепічна, діалогологічна, комунікативна (мовленнєвий етикет) сторони мовленнєвої діяльності. Проблема формування означених умінь у грі, певною мірою висвітлена у працях сучасних вітчизняних науковців Ю. Приходько, А. Богущ, В. Захарченко, Н. Савінова, Ю. Богинська, А. Андросян, Н. Луцан, І. Луценко. Однак, теоретичне і методичне забезпечення вирішення даної проблеми потребує подальших напрацювань, оскільки, недостатньо висвітлені потенційні можливості *музичної гри* у розвитку комунікативних здібностей старших дошкільників, не чітко визначені умови та шляхи щодо здійснення такої роботи в умовах дошкільного навчального закладу (ДНЗ). Поза увагою дослідників залишились значні можливості класичної, народної, сучасної музики, як засобу не лише естетичного, патріотичного чи соціально-морального виховання розвитку й виховання, а й формування комунікативних умінь, культури спілкування під час проведення свят, розваг, музичних занять, де мають місце ігрові вправи, сюжетні рухливі ігри, інсценівки, музично-дидактичні ігри, театралізовані дійства тощо.

Мета статті – розкрити форми та зміст організації роботи зі старшими дошкільниками, що складають основу системи роботи з формування комунікативних умінь у процесі музично-ігрової діяльності.

Створена нами, у процесі дисертаційного дослідження, організаційно-методична система (ОМС) формування означених умінь у процесі музично-ігрової діяльності (МІД), стала відправною точкою експериментального дослідження та своєрідним знаряддям практичних дій цілеспрямованого педагогічного процесу у піддослідних групах дошкільних навчальних закладів регіону. Кожна складова системи (поетапність, мета, завдання, принципи, методи та ін.) є, на нашу думку, важливою і невід’ємною, що забезпечує цілісний підхід до вирішення проблеми та визначає її психолого-педагогічну сутність. Враховуючи специфіку інтеграції діяльностей щодо формування комунікативних умінь (засобами мови, гри, музики) та вікові особливості старших дошкільників щодо ліній розвитку (соціально-моральний, емоційно-ціннісний, мовленнєвий), зазначених Базовою Програмою “Я у Світі”, найсуттєвішими в даній ОМС є, на наш погляд, форми організації роботи з дітьми, їх зміст. Так, формування дитячої особистості здійснюється не лише на спеціально організованих заняттях, а й у повсякденному житті, у різноманітних видах діяльності дітей за допомогою форм організації навчального процесу. Згідно з даними тлумачного словника, *форма* – це тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов’язаний із його сутністю, змістом. З філософської точки зору, це – спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз; це – спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії [5, с. 665]. Форма організації навчання – спільна навчальна діяльність педагога і дитини, що здійснюється в певному

порядку і встановленому режимі [7, с. 388]. Зазвичай, це заняття, прогулянки, свята, розваги, екскурсії тощо. Однак, у контексті даної проблеми форми набувають дещо іншого виду, оскільки, вміння спілкуватися не є предметом вивчення конкретної дисципліни, а інтегрують в усі сфери життєдіяльності дитини і те, що при формуванні, скажімо, логіко-математичних уявлень чи трудових навичок є засобом, прийомом, методом, у нашому випадку є формою, яка має місце у будь-якому виді дитячої діяльності (навчання, гра, спілкування, праця). Так, найбільш оптимальними формами організації процесу формування комунікативних умінь старших дошкільників, є на нашу думку, ігрові вправи, етюди, ігри та заходи як цілеспрямоване об'єднання форм. Розглянемо кожен із них детальніше.

Вправа – це спроба опанувати якусь справу, набути певного вміння; спеціальне завдання, що виконується для набуття певних навичок або закріплення наявних завдань [3, с. 383]. Ігрові вправи допомагають дітям увійти в образ, проникнутися ідеєю. Наприклад, до гри “Мисливці та звірі” (муз. Е. Тілічєєвої) діти на попередніх заняттях, наслідуючи педагога, виконували стрибки вовка, ходу ведмедя, кроки мисливців. У процесі гри, не перериваючи її, педагог спостерігає за якістю дитячого виконання. Після закінчення дає загальний аналіз ігрових дій дітей, пропонує пограти ще. Якщо в грі, відтворюючи характерні рухи персонажів, діти не узгоджують рухи з музикою, то на подальших музичних заняттях необхідно знову провести низку вправ для уточнення й вдосконалення рухових дій, які повніше відтворюють образ ігрового персонажу, слугують оптико-кінестичним (міміка, погляд, поза, жести) засобом спілкування. Для *ігрових вправ* характерна конкретність емоційно-рухових завдань відповідно до вікових особливостей, фізичної підготовки дітей та мети використання даної форми роботи з дітьми. Так, у вправі “Мімічна гімнастика” діти не лише знайомляться з емоціями, а й вчаться адекватно їх виражати, розпізнаватимуть і розуміти емоції інших.

Своєрідним тренінгом набуття комунікативних умінь є *етюди* (нарис, імпровізація). Їх можна розглядати як невеликі сюжетні (розігрується той чи інший сюжет) і безсюжетні ігри (виконуються ігрові завдання) творчого характеру. Етюди використовують у роботі зі старшими дошкільниками, які мають певний запас музичних вражень, розвинену уяву, вміння виразно виконувати різноманітні рухи, під час групових та індивідуальних занять. Виконуючи етюди, діти вчаться точно співвідносити певні рухи з характером незнайомого їм музичного твору. Так, вперше розігруючи сюжетний етюд, дитина має емоційно й образно передати рухами нескладну композицію цього етюда, при виконанні безсюжетного етюда – самостійно вибирати і узгоджувати з характером музики ходьбу, біг, стрибки та інші рухи. У вирішенні нашої проблеми перевага за сюжетними етюдами.

Вдосконалення рухових етюдів відбувається під керівництвом педагога. Зміст етюда залишається єдиним, але деякі деталі виконання можуть змінюватися в залежності від того, як дитина відчуває музичний образ і передає його рухами. Так, в етюд “Галинка” діти можуть розігравати різноманітні композиції: одна дитина може гуляти по саду і читати уявну книгу, інші – поливати квіти, розглядати дерева. Кожен з них вносить свої доповнення у зміст етюда.

Повторення етюдів дає дітям можливість поглибити раніше створений образ, виразно виконати деталі, удосконалити узгодженість рухів із музикою. Нагадуванням сюжету етюда, повторним слуханням музики, вказівками, поясненнями, показом окремих рухів і дій при подальшій роботі над етюдом педагог цілеспрямовано впливає на дитину – все це допомагає їй краще відчувати характер і форму музичного твору, свідомо ставитися до завдання, виразно відтворювати образ у русі. А захопленість ігровими діями сприяє подальшому розвитку творчої активності і музично-комунікативних здібностей дітей. Зазначимо, що здібність до невербальної

комунікації виявляється в можливостях сприйняття виразних рухів інших людей, а також у втіленні власних емоційних полягань у виразних рухах під музику. *Завданнями* етюдів на вираження емоцій і відчуттів є розвиток навичок правильного пізнання емоційних станів по виразних жестах, позах, міміці; вираження різних емоційних станів за принципами безпосередності, адекватності і варіативності; виховання співчутливого ставлення до партнерів по групі; активізація прагнення імпровізаційності показу рухів залежно від змін, що відбуваються в музиці.

Важливим показником змін у психічних процесах і психологічних особливостях дошкільника, є *гра*, у процесі якої виникають і диференціюються нові види діяльності (спілкування, праця). Саме гра є тим видом діяльності, суть якого полягає у відтворенні дітьми дій дорослих і стосунків між ними, спрямованим на пізнання навколишньої дійсності [5, с. 158]. У процесі гри у дитини з'являється потреба активно впливати на речі, предмети, що її оточують. Вона розвиває та формує інтелектуальні, емоційні, вольові якості особистості. З педагогічної точки зору, *гра* – один із найцікавіших видів діяльності, провідна діяльність дошкільника, засіб його всебічного розвитку, важливий метод виховання [7, с. 448].

Серед великого розмаїття ігор і завдань, на вирішення яких вони спрямовані (виховні, навчальні, розважальні) особливе місце займають *музичні ігри*, які є основою музично-ігрової діяльності, а також емоційною вершиною музичного заняття, дитячого ранку, веселим захопливим дійством свят, розваг, прогулянок, екскурсій та режимних (у певній мірі) процесів. Тематика і зміст цих ігор зазвичай відображають зрозумілі, близькі дітям явища навколишньої дійсності, розкривають знайомі образи тварин, птахів та їх дії. Музика визначає розвиток гри, заглиблює образи, створює відповідний настрій. Граючись, дитина активно слухає музику і безпосередньо на неї реагує. Доступність ігрових образів, інтерес до гри, емоційна розповідь педагога перед грою (як своєрідний методичний прийом), виразне виконання музики дають змогу дітям внести свої індивідуальні відтінки у виконанні ролей. Як і будь-яка інша, музична гра включає розвиток ігрових дій, які підказуються розвитком музичних образів, літературним текстом пісні, характером звуків. В основі дидактичного матеріалу міститься завдання розвитку в дітей музичного сприйняття. Ігрова дія має допомогти дитині в цікавій для неї формі почути, розрізнити, порівняти деякі властивості музики, а потім і діяти з ними. Сфера ігрових дій включає й рухливість, змагання у гнучкості, швидкості, спритності, творчості, побудовані на міжособистісній взаємодії “дитина-дитина”, “дитина-дорослий”. Характер ігрових дій спонукає дітей до співу, слухання, гри на музичних інструментах, танцю, до емоційно-насиченого спілкування з мистецтвом музики та однолітками.

Варто зазначити, що музично-ігровий репертуар ОМС передбачає вирішення таких *завдань* як розвиток відчуття причетності до групи; виховання навичок бути лідером (ведучим) і підлеглим (веденим) у грі; розвиток культури рухів під музику; прагнення до надання тактильної і психологічної підтримки партнерів по групі; здатність до емпатії і рефлексії у спілкуванні, де *емпатія* – співпереживання, здатність розуміти інших, розпізнавати їх стан, адекватно на нього відгукуватися і *рефлексія* – здатність людини аналізувати власні дії, вчинки, мотиви і співставляти їх із загальнолюдськими цінностями, діями, вчинками, мотивами інших людей; формування навичок зворотного зв'язку в комунікативному процесі та умінь швидко включатися в пропонувану роль; заохочення відчуття співтворчості в музичній імпровізації, сприяння проявам спонтанності в грі [1, с. 189; 5, с. 383; с. 428]. Виходячи із завдань означених ігор, можемо виокремити такі різновиди ігор, як комунікативні; виразні, та ігри на розвиток емпатії і рефлексії. Звідси, гра є не лише формою, а й випробуваним засобом, методом, прийомом формування комунікативних умінь дошкільників.

Важливе місце в організації роботи дошкільного закладу щодо формування комунікативних умінь дошкільників та у ОМС займають заходи. *Захід* – сукупність дій, засобів для досягнення, здійснення чогось; засіб [З, с. 733]. Заходи, включені до системи, презентуємо у вигляді бесід та обговорення літературних сюжетів, різноманітних концертів і переглядів відеофрагментів казок чи кінофільмів, розігрування ситуацій та ігор-драматизацій, пісенно-танцювальних вернісажів і марафонів за участю не лише дітей, а й дорослих (педагоги, батьки). Зміст заходів побудований на матеріалі стосовно мети їх проведення. Включення до структури ОМС заходів зумовлено їх *функціями*, серед яких *естетична* (яскравість вбрання дітей і краса приміщення, гарна музика, повнота й глибина вражень і почуттів) *когнітивна* (збагачення художньо-естетичного досвіду), *креативна* (збудження творчих сил, особистісної активності, які проявляються у виконавчій інтерпретації), *виховна* (ознайомлення дітей із правилами етикету під час театральної вистави чи концерту, висловлювання дошкільниками позитивних і негативних почуттів щодо побаченого й почутого, формується почуття відповідальності), *комунікативна та контактано-встановлювальна* (об'єднані спільними переживаннями, враженнями, діти мають можливість відчувати себе частиною спільноти, оцінити своє місце в ній, визначити позитивні якості своїх однолітків, а різноманітні ігри, колективні змагання, спільні командні дії, збагачують емоційно-комунікативний досвід дитини соціальними почуттями колективної радості, перемоги, колективної праці).

Методичне забезпечення системи визначається змістом щомісячного практичного матеріалу, згрупованого відповідно до поставлених навчальних цілей і практичних умінь. Так, ігровий матеріал *вересня* спрямований на ознайомлення дітей із мімікою та пов'язаними із нею емоційними станами. Зазначимо, що емоції в їхньому онтогенезі є переживаннями конкретної людини з певної родини, що має свої традиції. Саме ці конкретні умови й позначаються на формуванні емоційного світу індивіда, а через формування емоційної сфери та почуттів людини відбувається становлення її психіки, свідомості, тобто становлення її як особистості. Від емоцій, які найчастіше переживає і проявляє дитина, залежать успіх її взаємодії з людьми, які навколо неї, успіх прийняття її іншими, а отже, й успіх соціального розвитку. Емоції відіграють своєрідну орієнтувальну та регулювальну роль у спілкуванні. Останні дослідження показують, що так званий механізм емоційної корекції узгоджує загальне спрямування та динаміку поведінки дитини з тим особистісним значенням, яке має для неї конкретна ситуація та виконувати для задоволення власних потреб та інтересів дії щодо реалізації своїх ціннісних установок. Саме тому реалізація, ОМС формування комунікативних умінь, розпочинається із роботи над уміннями, пов'язаними з емоціями і співпадає з початком навчального року, оскільки це період нових вражень, ціннісних установок та можливостей що сприяє вправляння дітей у виразності міміки, вираженні емоцій подиву, інтересу уваги й зосередженості, формуванню умінь розпізнавати емоційні стани за допомогою міміки, покращувати собі настрій.

Варто зазначити, що уміння керувати своїм емоційним станом і вміння спілкуватися найкраще формуються у процесі дитячої колективної творчості, в основі якої лежить гра (сюжетно-рольова, рухлива, дидактична і творча). Породжуючи особливу емоційну атмосферу, що сприятливо впливає на психіку, вона привчає рахуватися з інтересами однолітків, підпорядковувати свою поведінку суспільним правилам, є домінуючою формою у вирішенні поставлених завдань кожного з етапів ОМС. Однак, проведенню будь-якої гри комунікативного спрямування передують виконання вправ, які допомагають дітям увійти в образ, проіннятися ідеєю. Більш творчий характер порівняно з вправою, мають ігрові етюди (ігрові завдання творчого характеру), що є передумовою творчої інтерпретації й успішної реалізації гри. Як підсумок, проведеної упродовж місяця, роботи з метою закріплення і поглиблення знань та вдосконалення умінь, ОМС передбачено щомісячне проведення різноманітних

заходів розважально-виховного спрямування. Проведення таких заходів є завершальними сходами місяця (кварталу, року).

Отже, організаційно-методичним забезпеченням вересня слугуватимуть: вправи (“Мімічна гімнастика, “Незвичайний бриль”); ігрові етюди (“Гаряче – холодно”, “Ситуативний подив”, “Сюрприз”); ігри (“Піктограми”, “Азбука емоцій”, “Стій!”); заходи (бесіда “Як можна спілкуватись без слів”, міні концерт “Емоції подиву у піснях”); заняття вдома (бесіда “Способи підвищення настрою”, “Етюд-сюрприз”).

Ігровий матеріал **жовтня** спрямований на формування умінь виражати в рухах емоції радості й відчуття задоволення, співчуття та суму, викликаних музикою; співставлення особистісних відчуттів, переживань, особливостей характеру з конкретним музичним матеріалом; вираження власних почуттів і вражень через колір, малюнок і сприяє збагаченню жестового досвіду дошкільників шляхом відтворення жестів інших. Сюди відносяться: вправи (“Посмішка”); ігрові етюди (“Соняхи”, сл. і муз. Н. Вересюкіної, “Урожай”, сл. В. Антонової, муз. Б. Гундарєва; “Гарбузова родина” укр. нар. пісня; “Північ”, М. Чистякова); ігри (“Гарний настрої”, “Кольори емоцій”, “Дзеркало”, “Знайди себе”, “Повторювалка”, “Гра з хусточкою”); заходи (“Зустріч емоцій” – знайомство із книгою Т. Цидзіної “Буквар емоцій”, казка-гра “У зоопарку,”); матеріал для занять з дітьми вдома (“Через скло”, “Настрої музики в малюнку”).

У **листопаді** ОМС передбачена робота щодо усвідомлення і вираження емоцій відрази, презирства, страху, вини, розчарування, сорому, свого емоційного стану і визволення від негативних емоцій; вправління дітей в умінні створювати образ певного предмета, змалюваного музикою, відтворювати його за допомогою міміки та жестів; тренувати увагу та вміння простежувати стан людини за мімікою та пантомімікою, вправляти дітей в умінні створювати образ певного предмета, змалюваного музикою, відтворювати його за допомогою міміки та жестів. У листопаді передбачається вивчення наступного музично-ігрового репертуару: вправи (“Малюємо море”), ігрові етюди (“Гидке каченя”. “Братам соромно”, “Допитливий”, “Нічні звуки”); ігри (“Випробування”, “Зобразіть предмет”, “Слухай оплески”, “Знайди каблучку”, “Чарівні скриньки”); захід “Катрусин кінозал” (перегляд відеофрагментів казок, у яких йдеться про емоції та почуття, постановка казки “Середите Левеня”); матеріал для занять з дітьми вдома (“Малюємо страх”, “Перемога над страхом”, “Барвіста водичка”).

Метою ігрового матеріалу **грудня** є вправління дітей у розрізненні звуків, різних за походженням, голосових характеристик мовлення; засвоєння ефективних способів поведінки й використання їх у реальному житті. Репертуар складають: вправа (“Кумедне мавпеня”); ігрові етюди (“Програвання ситуацій”, “Козенята і вовк”); ігри (“Голоси предметів”, “Жмурки”, “Загадковий дзвін”, “Сніжка-чарівничка”, “Тихо-голосно”); захід “У музичній студії” (оркестрові фантазії); матеріал для занять з дітьми вдома (“Програвання ситуацій”, “Відгадай за звуком”).

У **січні** ОМС передбачено формування знань дітей про значення й можливості засобів мовної та музичної виразності, визначення кульмінаційних моментів музичних творів, вміння висловлювати свої враження від почутого, та формулювання власної думки у спілкуванні з іншими людьми. Досягненню мети сприятимуть вправи: (“Повтори”, “Золотий ключик”, “Зачарована квітка”); захід (“Трайликові іменини: “Іменинний пиріжок”, “Подарунок”, “Чарівний стілець”, “Скарби серця”, “Морська фігура”, бесіда “Для чого потрібна мова”); ігровий етюд (“Дотик щастя”); ігри (“Солодкі звуки”, “Золотий ключик”, “Зачарована квітка”); матеріал для занять з дітьми вдома (“Крок-слівце”, “Дзеркало”).

Реалізація завдань, передбачених ОМС у **лютому**, зводиться до розвитку уяви дитини, її емоційно-вольових процесів, усвідомлення нею можливостей і варіантів “невербального спілкування”; формування умінь координувати свої дії один з одним

без слів; зняття напруження, розслаблення й емоційного та м'язового розкріпачення, усвідомлення свого тіла і формування свободи рухів. Засобами вирішення намічених цілей є: вправи (“Хто як іде”, “Зроби так”); ігрові етюди (“Відтвори казку”, “Впізнай пісню”, “Веселі клоуни”); ігри (“Пантоміма”, “Ну-мо, у коло!”, “Зустріч казкових героїв”, “Відважні вершники”); захід (“Танцювальний марафон” – “Довільний танець”, “Дзеркальний танець”, “Танцюємо разом”, “Сам собі режисер”, “Програмний танок”); матеріал для занять з дітьми вдома (“Іноземці”, “Чарівники”).

Музично-ігровий матеріал *березня* спрямований на формування в дітей умінь проводити аналогії, помічати неточності й алогічність у передачі змісту інформації; зняття фізичного напруження, емоційного пожвавлення; розширення поведінкового репертуару та образної поведінки; оволодіння дітьми засобами невербального спілкування та подолання сором'язливості. Для цього до ОМС включені вправа (“Рольова гімнастика”); ігрові етюди (“Хто це?”, “Фея сну і сонце”, “Почуття”); ігри (“Зіпсований телефон”, “В полоні чар”, “Відгадай”, “Веселі танцюристи”, “Кішка і шпаки”, “Рибалка і рибки”, “Електричний струм”, “Катерина і Василь”); захід (“Пісенний вернісаж” – “Не давайте суму жити”, сл. і муз. Н. Май, “Зоряний принц” сл. О. Кічкіної, муз. Н. Збрицької, “Бажаємо добра”, сл. і муз. В. Лисенка); матеріал для занять з дітьми вдома (“Маленькі чоловічки”, “Зображуємо тварин”).

Зміст ігрового репертуару *квітня* передбачає вирішення таких проблем, як розкріпачення дитини, зняття фізичного напруження, яке виникає під час спілкування з незнайомими людьми, розуміння й передача нею емоційних станів; розвиток образного мислення і мови, (чітко і виразно розповідати, ставити запитання і давати відповіді на них); розвиток ігрової ініціативи; підвищення самооцінки дитини і подолання її сором'язливості; підтримка індивідуальних задумів дитини у грі та розвиток умінь виконувати різноманітні ролі у сюжетно-рольовій грі, розвиток творчих здібностей дітей, їх здатність перевтілюватися в сценічний образ, вдало використовувати мову, дії, міміку, жести; розширення дитячого світогляду, виховання почуття гумору. З метою вирішення означеної проблеми, ОМС передбачається вивчення й впровадження в музично-ігрову таких: вправ: (“Музика й емоції”, “Одкровення”, “Оратор”); ігрових етюдів (“Кошеня”, “Двоє друзів”); ігор (“Музичне інтерв'ю”, “Гастролер-музикант”, “Круглий стіл”, “Композитор”, “Магазин музичних іграшок”, “Плутанина в цирку”, “Музичний оглядач”); заходу гінес-шоу “Оратор”, або ж перегляд драматизованої вистави “Мальвіна й Буратіно”); матеріал для занять з дітьми вдома (“Юний журналіст”, “Домашній театр”).

Оскільки *травень* – завершальний місяць навчального року, то в цей період ОМС передбачено повторення змісту окремих форм роботи з дітьми, які проводились упродовж року, з метою закріплення набутих знань і умінь. Поряд з тим, виникає потреба у формуванні в дітей умінь об'єктивно оцінювати себе і можливості своїх товаришів, говорити про себе перед групою без сором'язливості, вільно висловлювати свої думки, спокійно слухати співрозмовника, позитивно взаємодіяти з однолітками. Тому метою ігрового матеріалу травня є встановлення в групі доброзичливої атмосфери, усвідомлення й вираження своєї індивідуальності, виявлення своїх акторських (творчих) здібностей, виховання інтересу до творчого починання та прагнення до самовираження. До ігрового репертуару цього періоду входять вправи (“Мімічна гімнастика” (вересень), “Рольова гімнастика” (березень), “Оратор” (квітень)); ігрові етюди (“Коли мені добре”, “Мініконцерт без слів” – “Узяла лисичка скрипку”, муз. А. Філіпенка, сл. О. Журливої, “Пісня про гномика”, сл. і муз. Н. Май); ігри (“Творче коло”, “Зроби по-іншому”, “Гра зі шляпою”, “Наші правила”, “Я – актор”, “Художник”, “У телестудії”); захід (постановка і перегляд музичної казки, дитячої опери за вибором педагога, або ж лялькової вистави “Як півень сонце розбудив”); матеріал для занять з дітьми вдома (“Слівце за слівцем”, “Ім'я у казці”).

Варто зазначити, що розвиток комунікативних здібностей дошкільників і набуття ними комунікативних умінь відбувається у процесі спілкування, яке неможливе без

постійної взаємодії між партнерами у спілкуванні, оскільки відсутність партнера змінює характер гри: ігрові дії можуть мати об'єктивне значення, проте бути позбавлені особистісного сенсу, який полягає у розгортанні взаємин, спільному відтворенні реальної людської діяльності. Граючись, дитина усвідомлює, що діяльність потребує певних обов'язків і надає ряд прав: обов'язки накладаються ігровою роллю, а права регулюються взаєминами з товаришами. Так, дошкільник навчається узгоджувати свої дії, орієнтуватися на однолітків, поводитися відповідно до загальної ситуації гри, підкорятися вимогам партнерів, покладатися на свої можливості. Внаслідок цього формуються соціальні почуття – спів радість, співчуття, відчуття своєї причетності до інших. Саме з цієї позиції ми підходили до визначення кінцевої мети діяльності дітей на завершальному, довільно-комунікативному етапі та добору музично-ігрового репертуару до неї. Змістова сутність означеного етапу впливає із періоду, на який він припадає. Оскільки влітку дисциплінарні заняття (крім музики й фізичної культури) не проводяться, то увага педколективу зосереджується на оздоровчій та розважальній роботі з дошкільниками, невід'ємним елементом яких є вільна, творча гра. Діти самі обирають її вид, складають сюжет, розподіляють ролі та їх функції, визначають стиль поведінки. У такій грі дошкільник реалізує свої потреби в самореалізації, саморозвитку, визнанні референтною групою. Він навчається свідомо ставити мету, вдосконалювати мовлення, в нього формується творча уява, збагачуються почуття. Дитина радіє спілкуванню, дістає насолоду від процесу гри, від взаємозбагачення. Тому музично-ігровий репертуар четвертого етапу ми не розподіляли по місяцях, надаючи дітям можливість *вільного* вибору ігрових дій і сюжетів та стилів спілкування (міжособистісне, публічне, дистанційне) у будь-який час.

Підсумовуючи вище сказане, зазначимо, що ОМС формування комунікативних умінь старших дошкільників у процесі МІД передбачає використання таких форм роботи з дошкільниками, як ігрові вправи та етюди, сюжетні ігри та різноманітні заходи, що залучають у комунікативну діяльність як окремих дітей так і їх підгрупи чи групи, звідки й кожна з означених форм роботи носитиме індивідуальний або ж груповий характер. Цілеспрямоване використання змісту згаданих ігрових вправ, етюдів, ігор та заходів дає позитивні результати у роботі з дошкільниками щодо розв'язання поставлених педагогом цілей і завдань з означеної проблеми. Дослідно-експериментальна робота (у дослідницькому варіанті) показала ефективність пропонованої системи і необхідність її подальшої розробки в теоретичному і практичному аспектах. Перспективним є розширене застосування даної системи як у віковому аспекті (наприклад, для поліпшення комунікативних здібностей дітей середнього дошкільного віку (спрощення варіанту) та молодших школярів), так і в плані зміни психолого-педагогічних ракурсів її застосування (наприклад, в групах психокорекції).

У процесі дослідження проблеми ми переконалися у важливості глибокого вивчення психологічних аспектів впливу музики на розвиток особистості, зокрема, таких її якостей, як здібність до спілкування і розуміння іншої людини.

Список використаних джерел

1. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук. ред. О. Л. Кононко. — Ред. журн. Дошкільне виховання, 2003. — С. 189.
2. Кузьменко В. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку / В. Кузьменко // Дошкільне виховання, 2001, № 9. — С. 15-18.
3. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі В Яременко, О. Сліпушко. — К. : Аконт, 2008. — У 3 т., Т 1. — С. 383. 733.
4. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі. В Яременко, О.Сліпушко. — К. : Аконт, 2008. — У 3 т., Т 2. — С. 899, 493, 614.

5. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі. В Яременко, О.Сліпушко. — К. : Аконіт, 2008. — У 3 т., Т 3. — С. 665.
6. Павелків Р.В. Дитяча психологія: Навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало — К. : Академвидав, 2008. — С. 428.
7. Химич Н. Забезпечимо дітям готовність до спілкування / Н. Химич // Початкова школа. — 2000. — № 2. — С. 49-50.

The basic forms of organization of work with senior pre-schoolers in relation to forming of communicative abilities in the process of musically playing activity are described and their content is revealed up in the article.

Key words: senior pre-schoolers, communicative abilities, music, musically playing activity, forms, content.

УДК 371.134:373.2.036

Газіна І.О.

МУЗИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розкриваються сучасні вимоги до вихователя в сенсі музичних знань, умінь та навичок.

Ключові слова: музичні вміння та навички, музичні здібності, вокальні навички, компетентність вихователя, музична компетентність вихователя.

Сучасна дошкільна освіта в Україні переживає процес кардинального оновлення. Про це свідчить поява та впровадження в практику роботи ДНЗ нової Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Наскрізним її завданням є гармонійний та різнобічний розвиток дошкільника, розкриття його індивідуальності, неповторності, сприяння його особистісному становленню, з урахуванням його потреб, інтересів, бажань та прагнень.

Звичайно, будь-яке реформування системи освіти має розпочинатися саме з ключової фігури в цій системі – з педагога. Відтак, сучасна дошкільна освіта потребує насамперед педагога всебічно розвинутого, спроможного допомогти дитині розкрити свою індивідуальність, сприяти розвитку її нахилів та природних задатків.

Зокрема, поза увагою не можна залишити, розвиток музичних здібностей, що формуються у ході музичного виховання, які є важливими складовими всебічного розвитку дитини-дошкільника.

Загальновідомо, що виховне значення музики дуже велике, вона впливає безпосередньо на почуття дитини, допомагає їй пізнавати світ, активно формує її ставлення до навколишнього. Саме тому на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти особливу увагу слід приділити музично-педагогічній підготовці майбутніх вихователів.

Слід відзначити, що різноманітні аспекти музичного виховання дошкільників знайшли відображення у науковій та методичній літературі. Зокрема, власне загальні методичні засади музичного виховання дітей дошкільного віку, його нетрадиційні форми, методи та прийоми висвітлено в працях Н. Ветлугіної, А. Зіміної, С. Науменко, Н. Кононової, А. Шевчук [4; 5; 6; 7; 8].

Питання ролі музичної підготовки у процесі формування професійних якостей майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (ДНЗ) досліджували Г. Аніщенко, Т. Танько [1; 9].